

**anton
van
duinkerken**

1903-1968

**anton
van
duinkerken**

KRO - HERDENKINGSPROGRAMMA

uitgezonden zaterdag 27 juli 1968

Samenstelling : Karel Meeuwesse en Jan Starink

Presentatie : Ingeborg Uyt den Boogaard en Willem Tollenaar

Productie : Louis Lutz

VOORBIJGANG

Ruiter en paard zijn voorbij.
De hoefslag dreunt in mijn oor.
De hoefslag herinnert mij
Aan al wat ik was en verloor.

Nu welhaast onhoorbaar vergaat
In de stervende dag het geluid.
Wat is van mijn vroegere staat
Mijn eigen, mij blijvende buit ?

Bestaat er alleen voor de geest
Een samenhang ? Of is dit schijn ?
Is iemand wel één uur geweest
Wat hij altijd had willen zijn ?

Lucht, die verduistert tot nacht,
Een tikkende klok op de schouw:
Het gebeurde, vergeefs overdacht,
Verbittert, wat komt, met berouw.

Een hoefslag, een ijdel gerucht,
Is voorbij. En voorbij is het lied.
Het wezen der dingen is vlucht.
Het wezen der ziel is verdriet.

(uit Anton van Duinkerken bundel HART VAN BRABANT)

Persoonlijke herinneringen

MICHEL VAN DER PLAS:

Mijn beste herinneringen aan Anton van Duinkerken spelen in zijn zitkamer, vóór in zijn huis aan de Lomanstraat in Amsterdam. Hij had de gewoonte om als je 's avonds samen zat te praten en langzaam naar de werkelijk belangrijke dingen was doorgestoten — naar wat hij zelf die paar dingen noemde die er in een leven op aankomen —, om dan in een kast naar gedichten te grijpen. Hij had ontzaglijk veel boeken, maar in één speciale kast stonden zijn lievelingsdichters bij elkaar. En daar keerde hij dan 's avonds laat met zijn gast naar terug. Ik denk trouwens, dat er in zijn leven nooit één dag is geweest dat hij geen poëzie heeft gelezen. Tot diep in de nacht liet hij je de gedichten horen waarvan hij hield: Gezelle, Van de Woestijne, Leopold, Boutens, en die las hij dan voor met heel zijn ziel. Nogal breed en statig, op een luide, haast hoge toon. Van die uren ging een geweldige inspiratie uit. Het tweede soort gelegenheden die me wel altijd zullen bijblijven, waren zijn verjaardagen. Dan zaten daar op 2 januari in twee aaneensluitende kamers hele scharen dichters, kunstenaars, toneelspelers en -speelsters, en dan zijn vrouw natuurlijk, zijn oudste kinderen en een paar familieleden. En dan onderhield hij die twee kamers de hele avond tot diep in de nacht, tot in de vroege morgen. Dat deed hij eigenlijk helemaal alléén, met zijn briljante monologen over duizend-en-één onderwerpen. Dan was hij op z'n best. En ik geloof, dat wat honderden in de meest bonte gezelschappen van hem hebben meegemaakt aan schitterende diskoersen, aan geestige improvisaties, aan imitaties en parodieën —, ik geloof dat daar in zijn eigen huis nog een dimensie aan werd toegevoegd, zó boeiend was dat, ja ik durf best te zeggen: adembenemend. Hij had een Eckermann moeten hebben.

GERARD WALSCHAP :

Hij was herhaaldelijk mijn gast en gans mijn gezin hield van hem. Ter gelegenheid van letterkundige bijeenkomsten heb ik menig glas met hem gedronken en ik ben twee memorabele nachten met hem uitge-weest en met hem in de morgen naar huis terugge-keerd in een toestand waar men om lachen kan, waar men zich ook over kan verontwaardigen, maar die dan toch ook een toestand was waarin men el-kander leert kennen tot op het been. Welnu, het is juist tijdens één van deze drinkgelagen dat ik voor-goed de oprechte achting en genegenheid voor hem heb opgedaan waarvan ik hier gaarne getuig.

A. VAN DOMBURG :

Met alle respekt voor zijn poëzie, met alle bewonde-ring voor zijn groot talent, zijn essayistisch werk, zijn welsprekendheid en eruditie, blijf ik het meest in hem waarderen zijn vriendschap en zijn menselijk-heid, die voor hem alle mensen gelijk deed zijn. Zijn behoefte àan vriendschap was even groot als zijn vermogen tót vriendschap — ook temidden van al het verdriet dat hij de laatste jaren heeft gekend, maar dat hij tot het laatst toe heeft verwerkt met een onverzettelikheden en een wijsheid die ik niet be-staanbaar achtte. In zijn ziekenkamer heeft hij mij meer opgebeurd dan ik hem.

DR. JOHANNES GÖTTE, Berlijn :

Als meine Frau und ich am Palmsonntag 1968 im Hause Anton van Duinkerens in Nijmegen seine und seiner verehrten Frau Gemahlin herzliche Gast-lichkeit geniessen durften, da zitierte er — mitten im Gespräch fast wie träumend innehaltend — immer wieder mit leiser, dunkler Stimme die zwei letzten Verse aus dem schwermütigen Vierzeiler des späten Hölderlin:

„April und Mai und Julius sind ferne,
Ich bin nichts mehr, ich lebe . . .

und dann fuhr er fort mit einer für sein ganzes Wesen tief bezeichnenden, lächelnd angebrachten Variante:
. . . ich lebe *dennoch* gerne.”

Für uns war er schmerzlich und ergreifend, diesen Mann, den wir bisher nur in seiner vollen Daseins-kraft erlebt hatten, so schwer krank zu sehen. Er

aber behielt trotz aller ihn sichtlich quälenden Schmerzen seinen Humor, seine geistvolle Teilnahme an seiner Umgebung.

PIERRE BRACHIN, hoogleraar aan de Sorbonne, Parijs :

Ik weet niet precies wanneer ik ben begonnen Anton van Duinkerken te lezen en te waarderen. Wel weet ik nog onder welke omstandigheden ik hem persoonlijk leerde kennen. Dat was in 1954, toen ik bezig was aan een enquête over de invloed van de Franse letteren op de hedendaagse Nederlandse literatuur. Ik had een lijst opgemaakt van auteurs die voor deze enquête in aanmerking konden komen en aangezien ik toen juist in Nijmegen logeerde, bracht ik een bezoek aan Anton van Duinkerken om hem die lijst te laten zien. Ik werd niet slechts hartelijk ontvangen, maar stond ook verbaasd over al de bijzonderheden die hij me wist te vertellen over elke schrijver die ik noemde, diens werk en persoonlijkheid. Twee jaar later nodigde ik hem uit om twee lezingen aan de Sorbonne te houden: één in het Nederlands voor mijn studenten, één voor een breder publiek in het Frans. Hij sprak voor een propvolle zaal over Renaissance en Barok in de literatuur van de Gouden Eeuw. Maar Anton van Duinkerken zou niet Anton van Duinkerken zijn geweest, als hij het daarbij had gelaten. Want hij kwam niet alleen, maar bracht niet minder dan vijftig van zijn studenten mee. Ze bleven acht dagen en kregen heel wat dingen te zien die de gewone toerist niet ziet. Ik ging bijna overal mee naartoe en kwam steeds weer onder de indruk van het talent en de zwier waarmee Van Duinkerken het kommentaar van de gids vertaalde: zijn Nederlands klonk dikwijls mooier dan het Frans van het origineel.

PROFESSOR ALBERT WESTERLINCK, Leuven:

Wat ik het meest in hem bewonderde was zijn levensstijl. Een levensstijl als de zijne heb ik zelden ontmoet. Hij bestond uit een multiforme verscheidenheid van contrasten en zelfs extremen, die in één grote en superieure harmonie werden verzoend. Polemisch en verzoeningsgezind, musisch en erudiet, ekstrovert en weemoedig, dionysisch en vroom, dol en nuchter —, dit alles en nog veel méér toch verenigd in één grote eenheid van stijl. Wie hem om deze prachtige levensstijl heeft bemind, hield zijn hart vast toen in de

laatste jaren het zwaarste lijden hem slag op slag op de nek werd geworpen. Maar zijn forse **statuur is niet** gebogen, laat staan moreel ineengestort. En **dat is** het allerschoonste wat ik van hem heb beleefd: die grenzeloze liefde voor zijn vrouw en zijn zieke zoon Gustave, en die enorme morele kracht om alle lijden op zich te nemen: waardig, stil en tot in de dood met stijl. Bij het beeld van zulk een grote ziel te treuren past haast niet, want voor mij vergaat zoiets niet.

KLEIN LIED AAN DE DOOD

Wie van 't ontbinden en vergaan
Nog 't allervroegste kwaad niet vrezen,
Zullen uw vonnis angstig lezen,
Maar niet verstaan.

Slechts wie aan meengen droom ontwend
In stervens zekerheid berustte,
Wijl hij reeds lippen, die hij kuste,
Gesloten kent.

Weet, dat het licht niet word gedooft
Voor ogen, die het licht beminnen
En voelt aan 't sterfbed eerst beginnen
Wat hij gelooft.

(uit HART VAN BRABANT)

Levensloop

WILLEM JAN MARIE ANTON ASSELBERGS werd op 2 januari 1903 geboren in Bergen op Zoom. Zijn vader was bierbrouwer. Omdat de familie afkomstig heette te zijn uit Duinkerken, koos Willem Asselbergs later de naam Anton van Duinkerken als pseudoniem.

Brief van 1924 aan Bernard Verhoeven:

Je weet: ik ben geboren in Bergen op Zoom, een echt fijn stadje. Met m'n negen jaar ging ik naar kostschool. Daartussen ligt een tijd van jeugd: bang voor niet bestaande dingen, graag aan zee, liefst alleen, speelde ik niet mee in kinderspelletjes, had geen kracht in mijn handen en las veel kinderboeken.

Van 1915 tot 1922 bezoekt hij het klein-seminarie IJpelaar te Ginneken. Dan treedt hij als novice in bij de missionarissen van Scheut, maar studeert tenslotte van 1923 tot 1927 aan het groot-seminarie in Hoeven voor wereldgeestelijke.

Uit de brief van Bernard Verhoeven:

Het is wel erg naïef te denken, dat mijn leven zo maar dood-eenvoudig ligt: één rechte offerlijn naar het hart van God. Jawel, zo zie je alle zomeravonden de aarde: als muziek aan de voeten van Maria. Maar God Die „de morgen als een hobo aan Zijn mond zet”, kent andere tonen en houdt soms van geraas. Want voor de geweldigen heeft hij weggelegd wat bereid is van eeuwen. Een onrustige ziel is een vat, waarin moet stromen het klare water Gods. Dit schrijf ik niet uit 'n soort boelevardiersbewondering voor de toermenten des levens, maar doodgewoon, omdat mijn ziel en jouw ziel honger-zielen zijn, die bijna altijd vasten moeten.

Op het groot-seminarie schrijft Van Duinkerken ~~aan-~~vankelijk gedichten in neo-romantische trant, **maar** ontdekt dan zijn verwantschap met de toen moderne humanitaire ekspressionistische poëzie.

Uit BRABANTSE HERINNERINGEN:

Op de vijfde dag van de maand mei van 1923 stond de boomgaard van de seminarietuin in volle bloei. De zon scheen. Haar licht overstraalde de witte bloesems met een bovenaardse heerlijkheid. In de warmte van de namiddag viel me te binnen, hoe die overdadige bloesem door de hemel geroepen was om te gedijen tot vruchtbaarheid. Laat deze inval zo banaal zijn als ge wilt, hij overmeesterde mij tot een eigenaardige vereenzelviging met deze bloesem.

Ik werd, als ik het zo zeggen mag, zonbeschenen wit van binnen. Ik sprong uit de knop en ontlook in het licht. — Tijdens de les bleef ik door deze ervaring van mijn omgeving vervreemd. De stem van de pupiter klonk als uit een onderaardse holte mijn zwevend bestaansgevoel tegemoet. In de onafwendbare kilte die me hierbij besloop, vond mijn ontroering een gebed. Ik schreef de eerste woorden op:

*Ik bid om dadenvruchtbaarheid
voor al mijn vrienden; -
hun jongenszielen zijn
als bloesembomen
in de tuin van God de Vader.*

Op mijn kamer voltooide ik dit gedicht —, het eerste dat ik schreef in de moderne trant.

Als dichter en seminarist zoekt Van Duinkerken kontakt met andere katholieke jongeren.

JAN ENGELMAN:

Ik heb Willem Asselbergs leren kennen in het voorjaar van 1924 toen de her en der verspreide jonge katholieke kunstenaars waren opgeroepen tot het bijwonen van een vergadering in café Marinus te Tilburg. De magere jongeman die daar door zijn welsprekendheid en eruditie de meeste indruk maakte, was een vurig heer, een tintelend zuiderling: Willem Asselbergs, die onder het pseudoniem Anton van Duinkerken gedichten en proza schreef in ROEPING, het „Maandblad voor Schoonheid” dat door Dr. Moller

was opgericht. De meesten van ons werkten mee aan dat tijdschrift. Van Duinkerken droeg toen hij binnenkwam een toog. Hij bereidde zich voor op het priesterschap. Dat was een ernstige voorbereiding, maar zijn hartstochtelijke kop, zijn sprankelende geest maakten duidelijk dat hij het op het seminarie niet makkelijk moest hebben. Het verwonderde mij dan ook niet, dat hij het seminarie vrij spoedig verliet omdat hem er het schrijven werd verboden. Een dergelijke penitentie wat teveel van hem gevergd: hij stapte over naar de lekenmaatschappij, maar zonder dat hij daarheen — en dat is een bijzonderheid — de onaangename gevolgen van een gemiste, niet-volbrachte roeping meebracht. Hij had geen rankune, geen hypokrisie: hij aanvaardde zijn nieuwe staat volkomen, genoot het leven met een soms verbijsterende en soms ook wel eens dodelijk vermoeiende levenslust, maar bleef onwrikbaar op het stuk van alle waarheden die hij had aanvaard en beproefd.

In 1925 wordt het tijdschrift DE GEMEENSCHAP opgericht. Na zijn verdediging van de jongeren, die gepaard ging met een aanval op Molkenboer, wordt Van Duinkerken door de overheid van het seminarie een schrijfverbod opgelegd. In 1927 verlaat hij het seminarie.

Uit BRABANTSE HERINNERINGEN:

Niet als de overwinnaar in een geestelijke tweestrijd ben ik gegaan, doch als een diep verslagene, die toegeven moest het onbereikbare te hebben nagestreefd. Ik werd het priesterschap onwaardig, omdat ik tot de jongere generatie van schrijvers behoorde. Bewees ik hiermee iets aannemelijkers dan mijn zwakte? In elk geval bewees ik dat de roeping tot het schrijverschap me ernst was.

Van 1927 tot 1929 studeert Van Duinkerken Nederlands aan de Katholieke Leergangen in Tilburg. Hij vertoont daar, zoals trouwens heel zijn leven, de karakteristieke eigenschappen van de Brabander.

GERARD KNUVELDER:

Een heel kompleks van eigenschappen maakte Van Duinkerken tot Brabander bij uitstek. Waardering van het aards erfdeel, van het goede van de aarde,

zowel van de stoffelijke als van de geestelijke **dingen**. Een ondoofbare levenslust, een levensgloed die **nergens** door krenterigheid of pietluttigheid werd **geremd**. Een sterke sociabiliteit: het graag leven in gemeenschap met anderen, hoezeer hij zich als gevolg van een overgrote gevoeligheid die hijzelf heel goed kende, ook bijzonder eenzaam kon voelen. Hij was begiftigd met een sterke zin voor humor, een groot oratorisch vermogen dat ook de moeilijkste zaken gemakkelijk formuleerde, en met een sterk religieus levensbesef. Het belangrijkste daarvan was dat hij daardoor alle hiervoor genoemde componenten plaatste binnen het perspectief van wat hij noemde: de „eeuwige heerlijkheid”. Dit religieuze levensbesef heeft hij zelf aangewezen als hét wezenskenmerk van de „Brabantse alledaagsheid”. Dat wezenskenmerk is volgens hemzelf: het zich invoegen in de voortgang naar de glorie van de Vader, het onvergankelijke geluk. Dat hij in de jaren van zijn studie aan de Katholieke Leergangen het meeste ontving van L. C. Michels, de latere hoogleraar te Nijmegen, verklaart hij uit het feit dat Michels onder zijn docenten de enige Brabander was, en daar voegt hij veelbetekenend aan toe: „Ik voelde in die jaren hoofdzakelijk aandrang tot de ontwikkeling van mijn Brabanderschap. Hierin vond ik de wezenlijke inhoud van hetgeen ik voor andere mensen zou kunnen betekenen”. Dit Brabanderschap heeft hij altijd heel duidelijk gehandhaafd, ook in zijn Amsterdamse en Nijmeegse jaren. Juist daardoor kon hij de figuur worden die voor veel uiteenlopende groepen van Noord en Zuid, met inbegrip vooral van de Vlamingen, een aanvaardbare en aanvaarde katholieke was.

In 1929 wordt Van Duinkerken redakteur van het tijdschrift DE GEMEENSCHAP. In datzelfde jaar wordt hem het redakteurschap van DE TIJD aangeboden. Hij vestigt zich in Amsterdam en treedt daar in 1930 in het huwelijk met Nini Arnolds uit Bergen op Zoom. Uit hun huwelijk worden acht kinderen geboren.

A. VAN DOMBURG, een van zijn kollega's aan DE TIJD :
Kleine berichten hadden niet zijn grootste aandacht. Wat Van Duinkerken interesseerde, waren de grote dingen die achter de kleine berichten staken. Die leverden stof voor beschouwingen of de korte stukjes

die tegenwoordig kursiefjes heten. Superieure joernalistiek: bondig, fel, raak, flitsend, gemoedelijk, giftig, verontwaardigd en altijd de spijker op de kop, dag in dag uit. Ik zie hem nog zitten met een lange rechte rug bijna horizontaal boven het bureau gelegd, de schrijfhouding waarvan wijlen Wies Blomsma de tekening heeft gemaakt die alle vrienden van Van Duinkerken wel kennen. Hoezeer Anton van Duinkerken zich joernalist heeft gevoeld en voor zijn joernalistieke jaren erkentelijk is gebleven, blijkt uit het feit dat hij de eerste literatuur-historikus is geweest die de joernalistiek in de geschiedenis van de letterkunde heeft opgenomen. In het negende deel van de GESCHIEDENIS VAN DE LETTERKUNDE DER NEDERLANDEN, uitgegeven door F. Baur, tekent Van Duinkerken een nauwgezet beeld van de Nederlandse joernalistiek. Hier handhaaft zich de joernalist in de literator. Tot slot nog een kleine anekdote. Toen één van zijn kollega's een meningsverschil kreeg met zijn directeur omdat die kollega een aantal abonnees met een kwaad stuk had weggeschreven en de directeur uitriep: „Dat gebeurt allemaal maar op mijn papier,” wist Van Duinkerken de zaak uit de wereld te helpen door lakoniek te konstateren: „Nu ja, dat rot-papier mag dan van u zijn, maar wat er op staat is van òns !” Punt.

In de dertiger jaren voert Van Duinkerken de befaamde polemieek met Menno ter Braak over het christendom en de waarde van de menselijke persoonlijkheid.

ANTON VAN DUINKERKEN:

Het is mijn overtuiging, dat Menno ter Braak beginnen zou tot de katholieke kerk te behoren, indien hij niet door een reeks van hoofdzakelijk buitenpersoonlijke — ook buitengodsdienstige beweegredenen werd weerhouden de uiterste gevolgtrekking te maken uit het betoog, dat hij levenslang voert en dat de hoogste geestelijke waarden van de gehele mensheid tot onderwerp heeft. Wat hem het meest tegenhoudt, zo dunkt mij, is zijn angst voor de geestdrift.

MENNO TER BRAAK:

Omdat Van Duinkerken in Brabant geboren is, is hij rooms. Omdat hij rooms is, is hij katholiek, omdat hij katholiek is, is hij verdediger des geloofs, omdat

hij verdediger des geloofs is, gebruikt hij zijn intellect, dat toevallig ook nog scherp is. Van Duinkerken is als christen of als katholiek door en door een maatschappelijk mens, d.w.z. een konformist. Maar ik zou niet over Van Duinkerken schrijven, wanneer ik de oprechtheid van de geboren konformist niet als een probleem zag, dat deze schrijver eert. Het is voldoende om zijn integere houding in de strijd tegen het nationaal-socialisme te noemen om de lezer onmiddellijk te laten begrijpen welke waarde Van Duinkerken ook voor ons vertegenwoordigt.

PROFESSOR KAREL MEEUWESSE:

In mijn studententijd heb ik Van Duinkerken bewonderd in zijn jarenlange debat met Menno ter Braak. Ik bedoel daarmee niet te zeggen, dat hij toen voortdurend gelijk gehad zou hebben. Er was iets wat boven gelijk of ongelijk uitging. Dat was, dat in zijn persoon het katholieke denken in ons land toen op een zeer hoog niveau volkomen gelijkwaardig deelnam aan het grote gesprek van de tijd over de menselijke persoonlijkheid en de menselijke waardigheid. Met een meesterschap over de taal, met een denkracht en een levende eruditie waarvoor ook zijn integere tegenstander hem zijn bewondering niet heeft onthouden. Van Duinkerken was toen voor mij de belichaming van het katholieke zelfbewustzijn. De man in wie het katholicisme zich op zeer oorspronkelijke wijze weer bewust werd van de christelijke en humane waarden van zijn traditie, de man in wie het de onvoorwaardelijke trouw aan de mens en de menselijke waardigheid hervond.

Tijdens de Spaanse Burgeroorlog verwerpt Van Duinkerken het Franco-fascisme. Hij stelt zich daarmee lijnrecht tegenover het kerkelijke standpunt.

J E F L A S T :

Jarenlang woonden mijn moeder en Van Duinkerken tegenover elkaar hier in Amsterdam in de Lomanstraat zonder dat wij tweeën ooit met elkaar spraken. Zó diep was destijds nog de kloof tussen rooms en rood, dat wij van links ons eenvoudig geen katholiek konden voorstellen die politiek niet reaktionair zou zijn. Maar tijdens mijn verblijf in Spanje onder de burgeroorlog heb ik daar toen José Bergamin ontmoet, een overtuigd katholieke filosoof die tegelijker-

tijd een dapper strijder voor de republiek was. Het was over deze filosoof dat Van Duinkerken me, toen ik hier met verlof was, verzocht een artikel voor DE GEMEENSCHAP te schrijven. En daarna plaatste hij in dat tijdschrift ook de door mij vertaalde Spaanse gedichten. Dat getuigde van een moed zoals die van Jan van Glymes, die hij bezongen heeft in zijn bundel HART VAN BRABANT. Maar het heeft ook onze eigen bekrompenheid doorbroken. Want voortaan wist ik, dat strijdbaar meegevoel voor de verdrukten aan de grenzen van geen enkele partij of konfessie gebonden kon zijn.

Vanaf het begin is Van Duinkerken een felle tegenstander van het nationaal-socialisme en een steun voor de Duitse emigranten.

H. WIELEK :

Er waren niet zo weinig katholieke auteurs die in het begin van de dertiger jaren door het fascisme waren besmet. Tegenover hen stond Anton van Duinkerken. Hij raakte met Duitse ballingen bevriend; hij deed nooit neerbuigend, nooit verwaand, nooit betweterig, nooit halfslachtig. Hij hielp waar hij kon en zijn hulpvaardigheid had iets vanzelfsprekends. Hij keerde zich in gesprekken met mij, en dan denk ik altijd aan Reynders hier in Amsterdam, fel tegen het nazisme. Hij had het in deze strijd niet zo heel gemakkelijk, zelfs niet in zijn eigen tijdschrift DE GEMEENSCHAP, tenminste niet vóór 1938. Maar hij was militant en bereid alle konsekwenties te dragen. Hij kon woedend worden wanneer hij Nederlandse kollega's tegen kwam, die spraken in de trant van: Ach ja . . . die Duitse emigranten, dat zijn wel aardige mensen en zo, *maar* . . . en dan begonnen ze met een half woord Hitler toch te verdedigen. Deze „ja maar“-mentaliteit heeft hij fel afgewezen. Hij begreep zijn katholieke kollega's niet die pro-fascistisch waren of zich neutraal opstelden. Alras moest ik hem gaan tutoyeren en dat is voor iemand uit Duitsland een hele affaire. Het was een heel blijde dag voor me, die ik niet zal vergeten. Met Van Duinkerken spreken was weer een thuis hebben. En ik herinner me nog heel goed welk 'n diepe indruk zijn hekelicht tegen Mussert op ons maakte:

de letterkunde van het Noorden aan het einde van de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw. Over het debuut speciaal van de jonge Vondel, die eens door Holland zou worden uitgeroepen tot de poeta laureatus van de Gouden Eeuw. Hij stond er bovendien zelf als het levende bewijs van de betekenis van Brabant voor de verrijking van de vaderlandse beschaving van zijn eigen tijd. Wanneer ik bedenk hoe weinig bijvoorbeeld iemand als P. N. Van Eyck daarvan gezien heeft, moet ik als van de weeromstuit altijd denken aan de houding van Potgieter tegenover Joseph Alberdingk Thijm. Toen Thijm DE KLOK VAN DELFT had geschreven, verwelkomde Potgieter hem in de wereld van de vaderlandse letteren, maar wenste hij deze letteren ook geluk met in Thijms poëzie een nieuw aspect rijker te zijn geworden: dat van het Hollands-katholieke. Van Duinkerken heeft een eeuw later aan die letteren het Brabants-katholieke toegevoegd. En het is in dit verband méér dan alleen maar een aardige bijzonderheid dat hij de eerste katholieke letterkundige redakteur is geworden van DE GIDS, het tijdschrift waarmee Potgieter eens zo ernstig heeft getracht het kulturele potentieel van de natie te verrijken.

Tijdens de oorlog wordt Van Duinkerken enige tijd als gijzelaar geïnterneerd in Sint-Michielsgestel. In 1948 wordt hij hoogleraar aan de Jan-van-Eyckakademie in Maastricht. In 1952 volgt hij Gerard Brom op als hoogleraar in de Nederlandse en algemene letterkunde aan de Katholieke Universiteit.

PROFESSOR KAREL MEEUWESSE.

Van Duinkerken's naaste kollega :

Op de eerste plaats was hij voor mij een toonbeeld van grootmoedigheid in de omgang met en bij de beoordeling van de mensen met wie hij door zijn ambt dagelijks in contact kwam. Het academische bedrijf is voor Van Duinkerken altijd godzijdank een menselijk bedrijf geweest.

Van Duinkerken's kolleges werden gekenmerkt door de verbeeldingskracht waarmee hij aan het verleden gestalte wist te geven.

PROFESSOR KAREL MEEUWESSE :

Hij behoefde maar het handschrift van Vondels gedicht van HET STOCKSKEN VAN OLDENBARNEVELDT te zien of zelfs alleen maar de veder waarmee het geschreven zou kunnen zijn, of er ontstond

een geheimzinnige verbinding met het verleden. Hij wàs er. Hij zag in de letterlijke zin van het woord Vondel zich over het stokje buigen. Hij zag hoe hij aan een tafel ging zitten. Hij zag hem schrijven alsof hij onmerkbaar achter hem stond. Een enkel jaartal was overigens al voldoende om deze mediumieke werking van zijn verbeelding te stimuleren. Jaartallen waren dingen waaraan onmiddellijk zijn verbeelding ontgloeide. Jaartallen waren als wijnjaren voor hem. Hij was ook als literatuurkenner een kenner van wijnen. Eén jaartal, en heel concreet, in geuren en kleuren, ja tot smaakwordens toe in zijn mond, stond het stuk historie vóór hem.

DRS. JO HEYMANS, een oud-student :

In zijn omgang met mensen had hij een geheel eigen creatieve hoffelijkheid. Het speelde voor hem geen enkele rol of het studenten waren die hij vóór zich had, of veel belangrijkere mensen. Hij veronderstelde van iedereen dat je gewoon deed. Hij kon dat klaarspelen omdat hij geen functies of funktionarissen voor zich zag, maar medemensen die hij altijd zonder reserve grenzeloos vertrouwde. Wat me telkens weer trof was de manier waarop hij zijn onderwerpen kon grijpen, ik bedoel: zichtbaar wist te maken. Hij had een onvergelijkelijk sterk intuïtief inlevingsvermogen in de literaire teksten, of die nu uit de dertiende eeuw of uit onze tijd stamden. Ik herinner me hoe hij voor onze ogen Ferguut van een middeleeuwse stad naar een middeleeuwse burcht liet trekken, en wij zàgen als het ware deze middeleeuwse boerenridder door de Nijmeegse Burchtstraat naar het Valkhof gaan. Met allerlei pittoreske bijzonderheden schilderde hij ons hoe Paul van Ostayen tijdens de Eerste Wereldoorlog in de Antwerpse stadsbibliotheek met grote hartstocht de eerste gedichten van de Duitse ekspressionisten zat te lezen. In zijn kolleges kregen historische gebeurtenissen een couleur locale die in zijn geschriften noodzakelijkerwijze minder aan bod komt. De dynamiek van zijn gesproken woord en zijn stereotiepe gebaren vind je daar immers niet, ook niet zijn stemverheffing, het driftig gestrijk door zijn haren en de soms ietwat afwezige blik waarmee hij door de ramen over de Waal kon staren.

Van Duinkerken is ook een gretig reiziger geweest. Hij hield bijzonder van de Nederlandse Antillen.

D R. H A N S H E R M A N S, destijds vertegenwoordiger van de Nederlandse regering op Curaçao :

Hij is er twee keer geweest. Hij hield van deze zonnige eilanden met hun tropische kleurenpracht. Hij hield van de mensen die hij daar opgewekt en onbezorgd door het leven zag gaan. Alles wat zuidelijk, alles wat Bourgondisch in hem was vond aansluiting op wat hij om zich heen zag. Hier werd zijn open lach met een open lach beantwoord. Hier kon hij iedereen op straat aanhouden om hem te vertellen dat hij grootvader was geworden en zo zijn vreugde verdubbelen door gedeelde vreugde. Hier kende hij in een minimum van tijd iedereen: van de gouverneur tot de bakker, tot de man van de ijssalon en de limonadeverkoper die zoals hij het uitdrukte: „nog niet het volledig vertrouwen van H.M. de Koningin in de vorm van een vergunning genoot”. Hoezeer hij van deze eilanden hield, heeft hij uitgedrukt in een vers dat hij aan mijn vrouw heeft opgedragen:

GESPREK OP PUNDA

- Wat vindt ge 't mooist van Curaçao,
De ranke barkjes aan de kaai ?
- Zijn mooi, maar niet het mooist, Mevrouw.
- De branding bij de Tafelbaai ?
- Gij raad het bijna, maar nog niet.
- De vorstenmacht, waarmee de wind
Het landschap onderwerping vraagt ?
- Nog niet.
- De Sint-Christoffel, die het Kind
Geduldig op de schouders draagt ?
- Nog niet.
- Het afscheid van de zonneschijn,
Als Otrabanda vermiljoen
Een sprookjeshoofdstad lijkt te zijn ?
- Nog niet.
- Van raden moet ik afstand doen,
Zeg zelf, wat gij het mooiste vindt.
- De zee, die langs de grotten schuimt,
De hemel, die het hart verruimt,
Het altijddurend krachtenspel
Van wind en landschap boeien wel,

Maar allerdiepst op Curaçao
Tref mij de taal, de gang, de lach
De ongedwongen oogopslag
Van iedere man en elke vrouw.

Hoezeer hij van deze eilanden hield, moge ook blijken uit vijf versregels, die hij aan het einde van zijn laatste bezoek, toen hij een maand lang mijn gast was in het landhuis „Brievengat”, in mijn gastenboek schreef:

De heugenis aan Brievengat
Zal mij nog lange tijden
Door ieder land en elke stad
Opwekkend begeleiden:
Ik heb daar diep geluk gehad.

In 1960 krijgt Van Duinkerken de Constantijn-Huygensprijs; in 1967 de P.C. Hooftprijs, de staatsprijs voor zijn hele oeuvre.

Uit het juryrapport:

Het is vooral aan zijn invloed te danken dat de Nederlandse letterkunde van katholieken huize in korte tijd een verrassend hoog peil heeft bereikt en weldra volwaardige erkenning vond. Typerend voor het werk van deze oorspronkelijke geest is zijn streven om door te dringen tot de kern van een mens of een verschijnsel. Van Duinkerken maakt de indruk nauw te zijn betrokken bij alles wat hij schrijft. Hij is dan ook het tegendeel van de koel registrerende geleerde die het vooral om de objectiviteit van zijn beschouwingen te doen is. Dit samengaan van onderscheidene soms unieke talenten heeft hem gemaakt tot een uiterst belangrijke persoonlijkheid in het culturele leven van ons land in onze tijd en heeft hem in wijde kringen waardering en hier en daar zelfs populariteit verschaft.

Eind vorig jaar openbaarde zich bij Van Duinkerken een ongeneeslijke kwaal. Vóór hij voorgoed bedlegerig werd, maakte hij nog een laatste reis naar Frans-Vlaanderen, dat hij in zijn verbeeldingswereld als zijn stamland beschouwde.

PROFESSOR A. WEYNEN, taalkundige te Nijmegen :

Wat heeft Van Duinkerken bewogen toen hij een jaar of zeven geleden samen met mij met steun van de Nederlandse regering een reis naar Frans-Vlaanderen maakte, om verslag uit te brengen over de funktie van de Nederlandse taal en kultuur in dat gewest ? Was het een belangstelling in het grote kader van alles wat Diets was, zoals hij aan de oude Nederlandse letterkunde van die streken ook tijdens zijn kolleges zijn volle aandacht schonk ? Was het misschien mede om voor de eerste keer van zijn leven Duinkerken te zien, de stad waaraan hij op grond van een oude, overigens later door hem als onjuist erkende familietraditie, zijn schuilnaam had ontleend? Hij had maar weinig moeite met het verstaan van het in wezen Westvlaamse dialekt. Hij had ook in een ommezien begrepen hoe vrijwel de hele hedendaagse leeskultuur daar van Nederlandse elementen was gespeend. En al was hij een groot bewonderaar van de Franse kultuur, toch zag hij duidelijk de leegte van dit gewest waar de Franse kultuur er niet in geslaagd was, en er ook niet naar gestreefd had, de oorspronkelijk Nederlandse te integreren. Hazebroek, Steenvoorde, Ekelsbeke, Kassel, Bergen, Duinkerken, we hebben ze samen bezocht. We hebben er de kerken van buiten en van binnen bekeken, op de kerkhoven de namen op de graven bestudeerd. Ik zal nooit de prachtige septembermorgen vergeten dat wij vanuit Hazebroek naar Zerkel naar de hoogmis reden, de dag van zijn gedicht HEUGENIS AAN ZERKEL. Rond ons klonken de schoten van de juist geopende jacht. En toen een haas getroffen was door het dodelijke schot, trilde het in Van Duinkerken's ziel bij wat hij verder zag:

Daar schieten op de wei de diepontzette koeien
In ongewone draf tezamen naar de sloot
En staan als beelden stil voor het ontzaglijk groeien
Door alle groeisel heen van de volslagen dood.

Was is het geweest dat Van Duinkerken ertoe dreef zich op zijn laatste reis zo kort geleden wederom naar deze streken te laten voeren? Was het misschien ook voor een deel de huiverende herinnering aan een al te vroeg afgebroken leven in een prachtige, zwijgende, diep ontzette natuur ?

Nu is Anton van Duinkerken in Nijmegen ~~gestorven~~.

FORT EMMANUËL

Op Fort Emmanuël
Staan wilde rozen.

Die kennen al te wel
Het spel van minnekozen
Op Fort Emmanuël.

Waar zal mijn liefste pozen,
Als ik gesneuveld ben
Op Fort Emmanuël ?

Er bloeien wilde rozen
Bij zerken, die ik ken
Op Fort Emmanuël.

(uit VERZEN UIT SINT-MICHELSGESTEL)

Betekenis

Van Duinkerken en de kulturele eenheid van Noord en Zuid.

PROFESSOR ALBERT WESTERLINCK, Leuven :

Hij kende de Vlaamse geschiedenis zoals weinigen. Hoe vaak heb ik tot mijn stomme verbazing moeten constateren, wanneer we ons samen in een of ander Vlaams dorp bevonden, dat hij de lokale historie of een bezienswaardigheid in de kerk of een bepaald café beter kende als ik. Het was een gunstige speling van het lot dat de Leuvense Universiteit hem vrij jong het doctoraat honoris causa toekende. Want niemand in het Noorden heeft door zijn leven en werken zo volstrekt bewezen dat zijn hart en een groot deel van zijn geest door het Zuiden werden geboeid. Hij was werkzaam als redaktielid van DE DIETSCHER WARANDE, het tijdschrift van Thijm dat thans in Vlaanderen wordt uitgegeven, en lid van de Koninklijke Vlaamse Akademie voor Taal en Letteren. Zijn werkzaamheid voor de kulturele integratie was rusteloos en de voordrachten die hij in Vlaanderen heeft gegeven, zijn niet te tellen. Zijn welsprekendheid was hier voor ontelbaren een onvergetelijk feest van schuimende vitaliteit, sprankelende geest en schitterende taalpracht. En zij die hem intiem hebben gekend, weten dat hij zich nergens zo innerlijk vrij voelde als wanneer hij in Vlaanderen onder vrienden dagen, en laten we er ook maar aan toevoegen nachten, kon doorbrengen met al de levensgretigheid en speelse fantasie die Pallieter, Ulenspiegel en Reinaert samen amper zouden kunnen waarmaken.

Van Duinkerken en de literatuurgeschiedenis.

PROFESSOR KAREL MEEUWESSE:

Befaamd is zijn uitspraak dat de geschiedenis der letteren een wetenschap van *feiten* is alvorens een wetenschap van *waarden* te worden. Al had Van Duinkerken zich in zijn jonge jaren fel gekant tegen de letterknechterij van veel filologen en de pedanterie van nogal wat literatuurhistorici, aan de betekenis van feitenkennis liet hij later niet tornen. Hij kon zich enorm ergeren wanneer iemand in kennis van de literairhistorische feiten tekort schoot, of erger nog: wanneer hij liet blijken dit soort kennis van weinig belang te achten. Hij kon dan grimmig, vervaarlijk grimmig worden. Men raakte dan aan hemzelf en aan zijn verhouding tot het verleden, dat voor hem nauwelijks verleden kon worden genoemd. Hij was in het verleden thuis als in zijn eigen wereld. Wat Huet eens van Potgieter schreef, was voor Van Duinkerken zeker niet minder waar. De mensen en de dingen uit de voor- en de natijd waarmee zijn lektuur hem achtereenvolgens in aanraking bracht, hij zag ze letterlijk. En wat hij ervan zag, was het blijvende en het kenmerkende. Van Duinkerken zocht in de letterkunde allereerst de openbaring van geest en gemoed. Hij hield ervan letterkundige geschiedenis te bestuderen als de geschiedenis van een gemoedstraditie. Dat hij daarbij ook wel aandacht besteedde aan werken en figuren die in strikt letterkundig opzicht van weinig belang waren, daarvan was hij zich terdege bewust. Maar ook in deze aandacht verried zich zijn eerbied voor de mens. Versmaden is gemakkelijker dan begrijpen, dat was zoals hij het zelf uitdrukte de grondwet voor de beoefenaar van de literatuurgeschiedenis. De wijze waarop hij zijn enorme feitenkennis, of liever zijn vertrouwdheid met mensen en dingen uit het verleden, wist te combineren met zijn aandacht voor het menselijke gemoedsleven en met zijn dichterlijke intuïtie en zijn dichterlijke verbeeldingskracht, maakt hem tot een unieke figuur onder de beoefenaars van de literatuurgeschiedenis in onze tijd. Ik ben ervan overtuigd dat hij ook in dit opzicht de geschiedenis zal ingaan als een der **groten**.

Van Duinkerken en de socialisten.

J E F L A S T :

Als je de volle betekenis van Van Duinkerken wilt

begrijpen voor ons links-socialisten, dan moet je nog eens de prachtige inleiding lezen die hij geschreven heeft voor de bundel HERDERSGAVE van mijn vriend Freek van Leeuwen. Wat Van Duinkerken en Van Leeuwen verenigde, was de diepe liefde voor de armen, voor de eenvoudigen van hart, voor het gewone volk waarmee ze zich één voelden, ook wanneer daartussen hoeren en tollenaars leefden. Wanneer het geluk van die gewone mens door rassenhaat of diktatuur werd bedreigd, dan voelden zij dat als een krenking van het evangelie, van de naastenliefde. Dan werd Van Duinkerken lid van het Comité van Waakzaamheid, dan schreef hij zo'n geharnast gedicht tegen Mussert als: DAAROM 'MIJNHEER' NOEM IK MIJ KATHOLIEK, of de diep ontroerende verzetsverzen uit Sint-Michielsgestel. Want net als Freek van Leeuwen verlangde hij in werkelijkheid niet naar een politiek kommunisme, maar naar de kommunie van de mensen van goeden wille en daardoor is hij voor ons een voorloper geweest van het katholieke radikalisme, het doorbreken van de partijgrens, om samen met niet-orthodokse socialistten te strijden voor een waarachtiger mensengemeenschap.

Van Duinkerken's betekenis voor GERARD WAL-SCHAP:

De evolutie die ik doormaakte was ook voor hem een toetssteen voor onze vriendschap. Toen ik met mijn brochure VAARWEL DAN ! afscheid had genomen van de katholieke kerk, kwam hij me opzoeken en zeide letterlijk: „Ik denk precies zoals jij, maar je had er moeten bij blijven”. Zo lang hij leefde heb ik geen misbruik gemaakt van deze intieme bekentenis maar ik aarzel niet ze nu openbaar te maken. Ik heb zelf de moed van mijn overtuiging gehad en ik ontleen daaraan het recht om in dezen voor hem te pleiten. Alleen diegenen die niet in compromis leven, mogen hem de eerste steen werpen. Niet diegenen die betreuren priester te zijn geworden en het toch blijven, niet diegenen die niet meer geloven in hun partij en er toch niet uittreden, niet diegenen die van hun vrouw afwillen en haar toch niet verlaten. En de progressieve jongeren die tegenwoordig de les lezen aan hun bisschoppen — die er dan nog om vragen ook — weten niet hoe gevaarlijk het was oprecht te zijn, toen Anton van Duinkerken zo jong was als zij nu. Van Duinkerken is in de ge-

geven situatie waarmee elk verstandig mens moet rekening houden, en met de gaven van geest en goed die hem zo ruim waren toebedeeld, een eerlijk en dapper man geweest. Méér dan om het even wie van zijn generatie heeft hij bijgedragen tot de katholieke levensverruiming waardoor Nederland thans de aandacht van de wereld gaande maakt. En als ik op het randje af van de indiskretie wijs op de gesplitstheid van zijn persoonlijkheid, dan is het zeer precies om de eenheid daaroverheen en de evolutie van zijn wezen en werk in het licht te stellen. Hij noemde zichzelf en hij was: een binnenkerkelijke anti-klerikaal. Nooit koos hij partij voor enig religieus rigorisme. Vaak bestreed hij het met zeer veel moed en met onaantastbaar gezag. Hij was een van de eerste katholieken van naam en faam die toetraden tot de Partij van de Arbeid. Tegelijkertijd was hij de getitreerde polemische tegenstander van de anti-christelijke Menno ter Braak. Tegenover hem nam hij het standpunt in van een apologie uit het seminarie waarvan hij geleidelijk zelf de ouderwetsheid begon in te zien en trachtte te bewimpelen met Chestertonianse paradoxen. De verklaring van deze dualiteit ligt geheel in het belangrijkste boek dat hij heeft geschreven: **VERSCHEURDE CHRISTENHEID**, waarin hij de gespletenheid en de verburgerlijking van het katholicisme historisch verklaart om resoluut te besluiten: „Het christendom is liefde. Geen dogma, geen instituut, maar liefde”. Een revolutionaire thesis in die jaren, waarvoor elk ander dan hij verketterd zou zijn geworden. Voor dat christendom heeft hij binnenkerkelijk gestreden en buitenkerkelijk gepolemiseerd. Volgens dat christendom heeft hij vitalistisch en konsekvent geleefd, en het is ook dat christendom dat nu op sensationele wijze doorbreekt en triomfeert, voor een groot deel dankzij hem.

Van Duinkerken als humanist.

DR. JOHANNES GÖTTE:

Er war als Wissenschaftler und — vielleicht wesentlicher noch — als Dichter daheim im Reiche des Geistes, nicht nur des europäischen, sondern des gesamt menschheitlichen Geistes und — darüber hinaus — im Reiche des CREATOR SPIRITUS, so ganz und innig daheim, dass wir jedesmal von neuem nur staunen konnten über sein umfassendes Wissen, über die ihm jederzeit zur Verfügung stehen-

de Fülle von Zitaten aus der Weltliteratur, griechische, lateinische, französische, italienische, deutsche, ganz zu schweigen von seiner geliebten Muttersprache, über seine Fähigkeit, diese Zitate aus dem Stegreif zu interpretieren und in oft ganz neue, überraschende Zusammenhänge zu rücken, über die lebendige Förderung, die er gesprächsweise auch unserer Arbeit am Vergil, selbst in sehr verwickelten Einzelfragen der Textgeschichte, zu geben wusste. Ihm verdanken wir unsere Liebe zur niederländischen Sprache und Wesensart, ihm Bekanntschaft und Freundschaft mit bedeutenden Gelehrten, ihm die vertiefte Begegnung mit den Schätzen an Wissenschaft und Kunst, die sein Vaterland der Welt in so überwältigender Fülle und Schönheit zu bieten hat. Anton van Duinkerken war ein grosser europäischer Humanist.

Van Duinkerken en Frankrijk.

PROFESSOR PIERRE BRACHIN:

Het is niet overdreven te zeggen dat in de enorme belezeneid van Anton van Duinkerken waarin Latijn, Grieks, Engels en Duits tot hun recht kwamen, het Frans een aparte plaats innam. Heel vroeg al interesseerde hij zich voor de Franse taal en voor alles wat verband houdt met de Franse kultuur. „Ik heb in de kostschool te Sint-Michielsgestel”, zo schrijft hij in zijn BRABANTSE HERINNERINGEN, „behoorlijk Frans geleerd. Toen ik naar het klein-seminarie IJpelaar ging, kon ik Franse boeken lezen; ik ben het altijd blijven doen. Bovendien dank ik aan die opvoeding in het Frans een vaste manier van lezen. Wij leerden scherp letten op de indeling van een tekst, op de zuiverheid van het taalgebruik”. Hij was nog geen veertien jaar toen hij met onophoudelijke bewondering LES MARTYRS van Chateaubriand en, heimelijk, de toneelstukken van Racine las, die hem meteen het land van de poëzie binnenleidden. Racine heeft hij nog in extenso herlezen in '22, '26 en '39. Misschien bestaat er enig verband tussen deze blijvende belangstelling voor Racine en de aandacht die Van Duinkerken altijd aan François Mauriac heeft geschonken. Hij heeft zelfs een vrij uitvoerige studie over hem geschreven. Dit is des te opmerkelijker omdat Van Duinkerken allesbehalve een jansenist was. Kunnen we hierin een illustratie zien van het gezegde: les contraires s'attirent, of een

nieuw bewijs van Anton van Duinkerken ruimheid van geest? Hoe dan ook, kenmerkend is wel het feit dat zijn eerste boek: ROOFBOUW, voor tweederde aan de Franse literatuur is gewijd, dat hij bij voorkeur uit het Frans vertaalde en dat hij op internationale bijeenkomsten principieel in het Frans sprak.

Van Duinkerken werkzaamheden in commissies en organisaties en als voorzitter van de Conferentie der Nederlandse Letteren.

PROFESSOR GARMT STUIVELING:

Ik heb met Toon samengewerkt in verschillende verhoudingen. In de Vereniging van Letterkundigen bijvoorbeeld waar hij jarenlang voorzitter van het Ondersteuningsfonds is geweest, in de Rijkscommissie voor Literairhistorische Opdrachten, in de redactie van de Zwolse herdrukken, en ook als voorzitter en vice-voorzitter van de „Conferentie”. Hij heeft zich in de Conferentie der Nederlandse Letteren als voorzitter kunnen beperken tot de algemene leiding: het eigenlijke werk gebeurt nu eenmaal in de sekties. Maar anderzijds is het voorzitterschap van belang door het bindende element en door het optreden naar buiten en ook naar boven, als je ministers en andere hoge funktionarissen zo mag noemen. Van Duinkerken bezat juist in die relaties het onschatbare voordeel van een innemende hoffelijke persoonlijkheid, ondanks de vele trieste moeilijkheden die zijn vrienden wel kenden. Een opgewekt man die iedereen ontwapende door zijn houding en zijn glimlach. Als ik nadenk over het geheim van zijn gezag en dat in één woord zou moeten samenvatten, dan vallen alle begaafdheden en overtuigingen weg en blijft alleen dat ene: hartelijkheid.

Van Duinkerken als dichter.

GABRIEL SMIT:

Over Anton van Duinkerken kan op vele manieren worden gesproken. En meestal hangt er dan om zijn veelzijdige gestalte een weidse ruimte: feestelijk, strijdbaar, sterk, een ruimte vol van zwier, levenskracht, tomeloze geestelijke energie en onwankelbaar geloof. Die sfeer hangt er ook vaak wanneer men aan hem als dichter denkt, maar dan is het toch geloof ik ten onrechte. Natuurlijk, hij schreef verzen

vol van vurige bewogenheid in een breed sterk golvend ritme: zijn eerste verzen uit Bergen op Zoom, zijn meesterlijke hekeldicht op Mussert: DAAROM, MIJNHEER, NOEM IK MIJ KATHOLIEK, een der allerbeste hekeldichten die ooit in onze taal zijn geschreven, en het prachtige gedicht DE WUIVENDE waarin hij, gevangen in het gijzelaarskamp te St.-Michielsgestel, nog vóór zich ziet hoe zijn vrouw na een al te kort bezoek afscheid van hem heeft genomen. Natuurlijk, het is Van Duinkerken, de dichter, en Van Duinkerken op zijn best, maar toch is dat niet het meest wezenlijke van hem, noch, daarvan ben ik vast overtuigd, het meest wezenlijke en het meest blijvende van zijn dichterschap. Wanneer men dat wil herdenken en eren, dan waait als bij toverslag het sterke gedruis rondom hem weg. Dan valt er een wonderlijke stilte rondom hem open. Dan zijn er ook geen grote woorden meer, geen nadrukkelijke ritmen, er is ook weinig meer van de vaak zo stralende zekerheid — dan is heel het drukke, overvolle, bontwoelende barokke leven tot enkele diepst levende momenten teruggebracht, haast tot één enkel moment. Een mijmerende melancholie die, hoezeer het vers ook dan, of liever juist dan, de meesterhand verraadt, aarzelend, peinzend, met tastende schreden en gedempte stem haar wezen openbaart. „Lacrimae rerum sunt”, schreef Vergilius, onvertaalbaar. Van Duinkerken schreef het hem in een van zijn allersterkste gedichten na: „Het wezen der dingen is vlucht. Het wezen der ziel is verdriet”. De man die als redenaar volle zalen ademloos hield gevangen in de ban van zijn meeslepde, hartstochtelijk aanzwellende volzinnen en die in gezelschap van vrienden telkens weer kon verbijsteren met zijn fonkelende, paradoksale, onuitputtelijke kunst als causeur, openbaarde zich als dichter het diepst, het meest wezenlijk en naar mijn vaste overtuiging nu al klassiek, wanneer hij van alle glorie beroofd niets was dan zichzelf en daarin niet meer dan ieder van ons: een hulpeloos schepsel dat zich vóór alles weet aangevoelen op Gods barmhartigheid. Vooral door dit te hebben gezegd was hij als dichter voorbeeldig en onvergetelijk.

Naast de ingekeerde dichter stond in Van Duinkerken komplekse persoonlijkheid de meeslepde orator. U hoort het karakteristieke slot van zijn rede over Willem van Oranje en het WILHELMUS uit 1962.

ANTON VAN DUINKERKEN:

Toch bevreemdt het dat dit gedicht, dat aan een nederlaag herinnert, onsterfelijk is gebleven. Wat herkent de Nederlander? Allereerst dat woord van Willem van Oranje: dat het niet nodig is te slagen om vol te houden. Allereerst die ondernemingslust, die ondernemingsdurf die zich niet door tegenslagen van het ideaal laat opzij dringen. Maar méér dan dat: dat deze man ons tot diep in de ziel ontroert en overtuigt — dankt hij het niet aan die bede waarin hij, vertegenwoordiger van het volk van Nederland, vraagt te mogen blijven dat wat hij noemt: vroom. Het woord is hier in zijn mond, hier in dit lied ontdaan van alle bijkomstigheden van bigotterie of femelarij of kwezeleri. Het beantwoordt aan die eigenaardige taalvermenging die er een metathesis van maakte in de tijd waarin de prins leefde, toen het werkwoord „vromen” werd gebruikt voor het toedienen van het „vormsel”. Beantwoorden aan de vorm waarin de Schepper u heeft gegoten, die vorm vervullen, die vorm doen leven, die vorm zijn onder Zijn bewind: dát is de vroomheid waarvan de prins bidt dat ze de zijne mogen blijven. Alle volksliederen van de wereld spreken over de onafhankelijkheid van het land, de schoonheid van het land, de aanlokkelijkheid van het land, de vrijheid van zijn bewoners. Het onze alleen laat vroom blijven door het rijmwoord geïnterpreteerd en verhelderd worden: voor de Nederlander is vroom blijven — of ze van de duivel, van de wereld, van het vlees, van de Duitsers, van de Spanjaarden, of van wie ook komt —, voor de Nederlander is vroom blijven hetzelfde als: tirannie verdrijven.

Tegenover iedere vorm van fascisme stond Van Duinkerken afwijzend. In linkse bewegingen, ook in het kommunisme, onderkende hij humane waarden. Een interview uit 1967.

ANTON VAN DUINKERKEN:

Wat u het „rechtse” noemt, kon en kan niet anders dan totalitair zijn met de inbegrepen verdrukking van de tegenstander. Het „linkse” systeem, voor zover systeem, leidt eventueel ook naar totalitarisme maar staat op een aanvaardbare ethische grondslag. De ethische grondslag van het nazi-systeem is onder geen beding van humaan of christelijk standpunt uit goed te praten, laat staan te aanvaarden. De ethiek die, misschien wat diep maar toch duidelijk, ten grond-

slag ligt aan het kommunistische wereldbeeld, is wèl te verzoenen dunkt mij met een transcendent christelijk humanisme.

En tenslotte een fragment uit zijn dankwoord bij de huldigingsbijeenkomst in de Nijmeegse schouwburg op 2 januari 1963, zijn zestigste verjaardag:

ANTON VAN DUINKERKEN:

Het recht op roem is even weinig koopbaar voor non-konformisme als voor gedegen degelijkheid. Het wordt met de prijs van onuitzegbaar leed zomin betaald als met stoorloze zielsrust of met altijd doorschuimend geluk. Het is geen recht! Beroemdheid viel de een toe omdat hij sloop ging, de ander omdat hij binnenshuis bleef. De ene werd befaamd als aanvoerder van legers, de andere als grondvester van vrede. Bij vrouwen en bij engelen, bij stelsels en bij losheden, bij waarnemingen en bij verbeeldingen is befaamdheid te halen. Maar vrouw noch engel, stelsel noch losheid, waarneming noch verbeelding gaf ooit iemand recht op roem, die niet uittrok met reeds het voorteken in zijn gemoed van de onwaarachtige onveranderlijkheid waartoe zijn figuur zou moeten verstijven. Augustinus of Dante, Columbus of zuster Bertken, Spinoza of Don Juan — wat baat het hun dat er boeken over hen verschijnen, wanneer de godsdienst en de poëzie, het werelddeel Amerika en de eenzaamheid van de buurtkerk, de ziel van het heelal en de drang naar de vrouwen niet een hogere zin droegen dan hun voorbijgegane aardseheid? Hun recht om beoordeeld te worden is achteraf onaanvechtbaar, maar dit recht werd uitsluitend ontleend aan het recht op erkenning van dingen die grootser, machtiger waren dan zij. Ik weet dat ik begenadigd ben geweest met werkkraft, die haar bron vond in een forse gezondheid maar haar drijfveer in de liefde die ik mocht ondervinden van mijn vrouw, mijn God en mijn medemensen. Als ik zelf de resultaten van die werkkraft overzie, verbazen ze mij minder dan ze het de meesten van u schijnen te hebben gedaan, maar mij voegt hierover geen oordeel. Ik wil slechts de bekenenis afleggen, dat ik geen van mijn eigen geschriften te voorschijn kan halen zonder te worden herinnerd aan de hulp die ik ondervond toen ik ze nog moest maken. Het is voor de hulp van die bestendige genegenheid, dat ik u allen zonder uitzondering zo oprecht en zo eenvoudig als het me mogelijk is mijn goedgemeende dank betuig.

Slotwoord

PROFESSOR KAREL MEEUWESSE:

Met Anton van Duinkerken stierf de laatste grote emancipator van de Nederlandse katholieken. Voortwerkend in de traditie van Thijm, met het temperament van Schaepman en de eruditie van Brom, integreerde hij opnieuw de gemoedstraditie van het katholieke Zuiden in de vaderlandse cultuur. Over allerlei grenzen van religieuze, levensbeschouwelijke en politieke aard heen vond hij de weg naar het hart van tallozen hier in Nederland, in Vlaanderen en elders in de wereld. Onvergetelijk blijft de grote vriendenbijeenkomst die we op 2 januari 1963 bij gelegenheid van zijn zestigste verjaardag organiseerden in de Nijmeegse schouwburg. Het was zijn laatste grote feest. Niemand heeft er zo van genoten als hij. Van Duinkerken was geschapen voor het feest, maar dat klinkt voor mijn gevoel als een gemeenplaats als men er niet aan toevoegt dat zijn ontvankelijkheid voor de vreugde des levens was gewaarmerkt door zijn ervaring van het leed. „Wie aan Gods vreugd wil raken, ga door leed”, schreef hij in **TOBIAS MET DE ENGEL**. Hij is door zeeën van leed gegaan maar zijn vreugde bleef hem bij tot het laatst toe.

MICHEL VAN DER PLAS:

Ik was negentien jaar toen ik als piepjong dichtertje met mijn gedichten bij hem kwam. En wat me toen het sterkst opviel, en wat me tot nu toe is bijgebleven, is dat hij het vermogen had gelukkig te zijn. Het mooiste essay dat hij heeft geschreven heet: **ZORG OM HET GELUK**. Hij geloofde onomstotelijk dat het ieder mens gegeven was om gelukkig te zijn. Want hij geloofde in de natuurlijke goedheid van de mens. Hij zocht dat geluk niet in geweldige dingen. Hij vond het in een mooie kerktoeren ergens, in een lief gebaar, een mooi gedicht, een glas wijn, in een gezegde van

een kind of in een bepaalde kromming van een pad in het Vondelpark. Dan kreeg hij een stralend, haast glimmend gezicht. Dat had hij ook wanneer hij dat andere grote vermogen uitoefende: anderen op het spoor van geluk te zetten. Dat is een geweldige gave. Hij heeft jarenlang gespeeld met de gedachte twee grote gedichten te schrijven die hij uiteindelijk nooit heeft geschreven. Eén over Methusalem en één over de bruiloft van Kana. Het gedicht over Methusalem omdat hij van een heel lang leven droomde — hij zei tenminste altijd dat hij honderd jaar wilde worden —, en het gedicht over Kana omdat hij het leven het liefst wilde vieren als een eindeloze grote bruiloft. Hij is nooit verder gekomen dan de eerste regel van dat gedicht. De vader van de bruid zou dan aan het woord zijn en vol verwachting zou hij zeggen: „Het wordt een mirakels mooi feest !” Hij leefde voor wat de naaste toekomst betreft altijd in die stellige overtuiging: Het wordt een mirakels mooi feest ! In die verwachting is hij gestorven.

HIERNA

Wanneer mijn werk gedaan zal zijn,
Mijn adem stil, mijn ogen dicht,
Geneest mij van de laatste pijn
Dit nooit verloren vergezicht:

Er leeft een God, die alles schiep
Wat zichtbaar en onzichtbaar is,
Die mij tot zijn aanschouwing riep
Uit ondoorgrondbre duisternis.

Voorafgetekend loopt zijn pad
Dwars tegen mijn begeerten in,
Doch die ik 't liefst heb liefgehad
Gaf aan mijn heil zijn eerst begin.

(uit IN SPIEGEL EN RAADSEL)